

MUHANDISLIK

& IQTISODIYOT

*ijtimoiy-igʻtisodiy, innovatsion texnik,
fan va taʼlimga oid ilmiy-amaliy jurnal*

2026-YIL

SENTYABR / 9-SON, II-QISM

Milliy nashrlar

OAK: <https://oak.us/pages/4802>

05.00.00 – Texnika fanlari

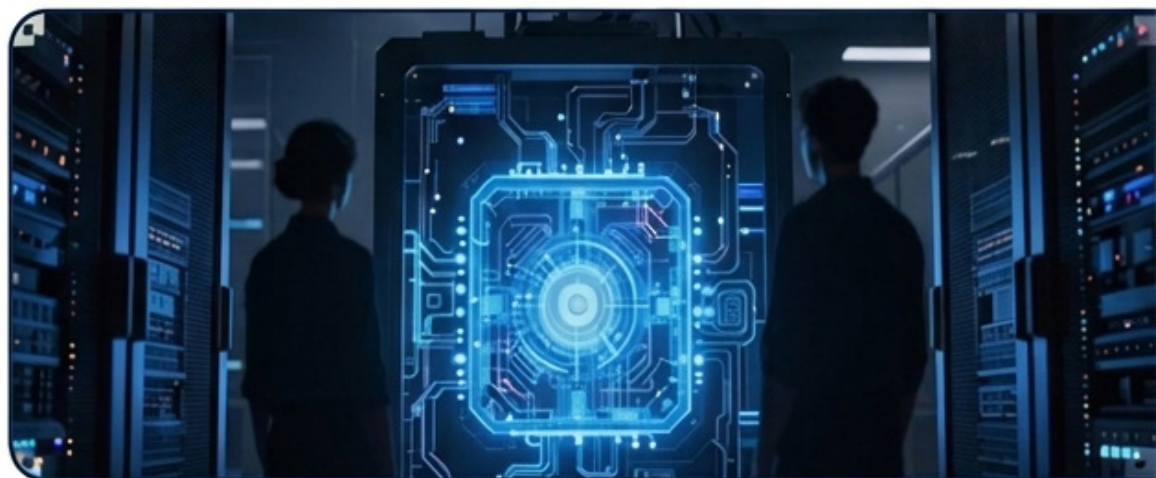
08.00.00 – Iqtisodiyot fanlar

Google
Scholar

ISSN
INTERNATIONAL
STANDARD
SERIAL
NUMBER
INTERNATIONAL CENTRE

OpenAIRE

ISSN: 3060-463X

РЭУ.РФ
ИМЕНИ Ф.Р. РАКАНОВА
ФИЗИКО-МАТЕМАТИЧЕСКИЕ НАУКИ

muhandislik & iqtisodiyot

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

Elektron nashr, 2026-yil, sentyabr.

Bosh muharrir:

Zokirova Nodira Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori, DSc, professor

Bosh muharrir o'rinbosari:

Shakarov Zafar G'afforovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori, PhD, dotsent

Tahrir hay'ati:

Abduraxmanov Kalendar Xodjayevich, O'z FA akademigi, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Sharipov Kongratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori, professor

Maxkamov Baxtiyor Shuxratovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Shaumarov Said Sanatovich, texnika fanlari doktori, professor

Turayev Bahodir Xatamovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Nasimov Dilmurod Abdulloyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

Allayeva Gulchexra Jalgasovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Arabov Nurali Uralovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Maxmudov Odiljon Xolmirzayevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Xamrayeva Sayyora Nasimovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Bobonazarova Jamila Xolmurodovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Irmatova Aziza Baxromovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Bo'taboyev Mahammadjon To'ychiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Shamshiyeva Nargizaxon Nosirxuja kizi, iqtisodiyot fanlari doktori, professor,

Xolmuxamedov Muhsinjon Murodullayevich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Xodjayeva Nodiraxon Abdurashidovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Amanov Otabek Amankulovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Qurbonov Samandar Pulatovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Zikriyoyev Aziz Sadulloyevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Tabayev Azamat Zaripbayevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sxay Lana Aleksandrovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Ismoilova Gulnora Fayzullayevna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Djumaniyazov Umrbek Ilxamovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Kasimova Nargiza Sabitdjanovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Kalanova Moxigul Baxritdinovna, dotsent

Ashurzoda Luiza Muxtarovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sharipov Sardor Begmaxmat o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Tursunov Ulug'bek Sativoldiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Bauyetdinov Majit Janizaqovich, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti dotsenti, PhD

Botirov Bozorbek Musurmon o'g'li, Texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sultonov Shavkatjon Abdullayevich, Kimyo fanlari doktori, (DSc)

Jo'raeva Malohat Muhammadovna, filologiya fanlari doktori (DSc), professor.

Yusupov Maxamadamin Abduxamidovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi (DSc), professor

Kalonova Moxigul Baxritdinovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent

Mirzayev Kulmamat Djanzakovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi (DSc), professor.

Karimova Nilufar Sadirdin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Norboyev Odil Abrayevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Karimova Nilufar Sadirdin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Pardaev Umidjon Uralovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

Xolmirzayev Ulug'bek Abdulazizovich, Iqtisodiyot fanlari doktori (DSc)

muhandislik & iqtisodiyot

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

- 05.01.00 – Axborot texnologiyalari, boshqaruv va kompyuter grafikasi
- 05.01.01 – Muhandislik geometriyasi va kompyuter grafikasi. Audio va video texnologiyalari
- 05.01.02 – Tizimli tahlil, boshqaruv va axborotni qayta ishlash
- 05.01.03 – Informatikaning nazariy asoslari
- 05.01.04 – Hisoblash mashinalari, majmualari va kompyuter tarmoqlarining matematik va dasturiy ta'minoti
- 05.01.05 – Axborotlarni himoyalash usullari va tizimlari. Axborot xavfsizligi
- 05.01.06 – Hisoblash texnikasi va boshqaruv tizimlarining elementlari va qurilmalari
- 05.01.07 – Matematik modellash
- 05.01.11 – Raqamli texnologiyalar va sun'iy intellekt
- 05.02.00 – Mashinasozlik va mashinashunoslik
- 05.02.08 – Yer usti majmualari va uchish apparatlari
- 05.03.02 – Metrologiya va metrologiya ta'minoti
- 05.04.01 – Telekommunikatsiya va kompyuter tizimlari, telekommunikatsiya tarmoqlari va qurilmalari. Axborotlarni taqsimlash
- 05.05.03 – Yorug'lik texnikasi. Maxsus yoritish texnologiyasi
- 05.05.05 – Issiqlik texnikasining nazariy asoslari
- 05.05.06 – Qayta tiklanadigan energiya turlari asosidagi energiya qurilmalari
- 05.06.01 – To'qimachilik va yengil sanoat ishlab chiqarishlari materialshunosligi
- 05.08.03 – Temir yo'l transportini ishlatish
- 05.08.06 – "G'ildirakli va gusenisali mashinalar va ularni ishlatish" (texnika fanlari)
- 05.09.01 – Qurilish konstruksiyalari, bino va inshootlar
- 05.09.04 – Suv ta'minoti. Kanalizatsiya. Suv havzalarini muhofazalovchi qurilish tizimlari
- 10.00.06 – Qiyosiy adabiyotshunoslik, chog'ishtirma tilshunoslik va tarjimashunoslik
- 10.00.04 – Yevropa, Amerika va Avstraliya xalqlari tili va adabiyoti
- 08.00.01 – Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 – Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 – Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 – Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 – Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 – Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 – Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 – Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 – Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 – Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 – Marketing
- 08.00.12 – Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 – Menejment
- 08.00.14 – Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 – Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 – Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 – Turizm va mehmonxona faoliyati

Ma'lumot uchun, OAK

Rayosatining 2024-yil 28-avgustdagi 360/5-son qarori bilan "Dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etishga tavsiya etilgan milliy ilmiy nashrlar ro'yxati"ga texnika va iqtisodiyot fanlari bo'yicha "Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali ro'yxatga kiritilgan.

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ

Hamkorlarimiz:

1. Toshkent shahridagi G.V.Plexanov nomidagi Rossiya iqtisodiyot universiteti
2. Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
3. Toshkent irrigatsiya va qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalash muhandislari instituti" milliy tadqiqot universiteti
4. Islom Karimov nomidagi Toshkent davlat texnika universiteti
5. Muhammad al-Xorazmiy nomidagi Toshkent axborot texnologiyalari universiteti
6. Toshkent davlat transport universiteti
7. Toshkent arxitektura-qurilish universiteti
8. Toshkent kimyo-texnologiya universiteti
9. Jizzax politexnika instituti

MUNDARIJA

O'ZBEKISTON TIJORAT BANKLARIDA KREDIT RISKINI ERTA ANIQLASH TIZIMINI SUN'IY INTELLEKT ASOSIDA TAKOMILLASHTIRISH.....	9
Kobilova Ozoda Abdishukur qizi	
BUYUK BRITANIYA STARTAP EKOTIZIMINI BOSHQARISH MODEL VA O'ZBEKISTON UCHUN SABOQLAR.....	15
Sodiqov Elmurod Shomurod o'g'li	
ФИНАНСОВЫЕ ОГРАНИЧЕНИЯ АГРОБИЗНЕСА, РЕФОРМА ИНСТИТУТА НЕПЛАТЁЖЕСПОСОБНОСТИ И ГЕОГРАФИЯ СЕЛЬСКОЙ БЕДНОСТИ: УЗБЕКИСТАН, 2015–2025 ГОДЫ.....	21
Адилов Шерзот Шамильевич	
AHOLI DAROMADLARI VA ISTE'MOL XARAJATLARINI TADQIQ ETISHNING ZAMONAVIY EKONOMETRIK YONDASHUVLARI	30
Farmonov Dilshod Po'latovich	
SUN'IY INTELLEKT TRANSFORMATSIYASI SHAROITIDA INSON KAPITALIGA QO'YILADIGAN KOMPETENSIYAVIY TALABLARNING O'ZGARISHI: XALQARO TENDENSIYALAR VA O'ZBEKISTON UCHUN USTUVOR YO'NALISHLAR	36
Durdona Davletova	
KICHIK BIZNES SOHASIDA INSON KAPITALINI RIVOJLANTIRISH VA MEHNAT MUNOSABATLARINI TARTIBGA SOLISH OMILLARI, USULLARI HAMDA FUNKSIYALARI	56
Ulug'muradova Nodira Berdimuradovna	
O'ZBEKISTONDA YAKKA TARTIBDAGI TADBIRKORLARNI SOLIQQA TORTISHNING AMALDAGI MEKANIZMI.....	61
Erxanov Muxammadjon Absayitovich	
BOSHQARUV TIZIMIDA IQTISODIY SAMARADORLIKNI OSHIRISHNING ZAMONAVIY MEKANIZMLARI.....	68
Safarov Shohboz Vahob o'g'li	
EVALUATION OF THE PHYTOREMEDIATION POTENTIAL OF AZOLLA CAROLINIANA FOR THE REMOVAL OF TOXIC METALS FROM INDUSTRIAL EFFLUENTS	72
Azimov Shavkat Shuxratovich	
STABLE CEMENT COMPOSITES BASED ON WASTE TIRE RUBBER AND FLY ASH	78
Daminov Oybek, Egamberdiyev Elmurod, Xoliqulov Odiljon	
KICHIK BIZNES VA XUSUSIY TADBIRKORLIK SUBYEKTLARIDA ISHLAB CHIQARILGAN MAHSULOTLARNING EKSPORT SALOHİYATINI BAHOLASH.....	85
Xikmatullayeva Nargiza Jamoliddin qizi	
CO-LOCATED SMALL MODULAR REACTORS AS AN ALTERNATE AC POWER SOURCE FOR LARGE NUCLEAR UNITS UNDER REGIONAL GRID CASCADING CONDITIONS: A DESIGN-BASIS ASSESSMENT FOR UZBEKISTAN	90
Turaeva Dilnavoz	
YO'LOVCHI TASHISH TRANSPORTINI BARQAROR IQTISODIYOTGA ULUSHINI EKONOMETRIK MODELASHTIRISH USULLARI.....	96
Dilshod Karimboyev	
СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И АКТУАЛЬНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ЭЛЕМЕНТОВ НАЦИОНАЛЬНОЙ МОДЫ НА ТУРИСТИЧЕСКОМ РЫНКЕ УЗБЕКИСТАНА	102
Юсупова Мохинур Фарход кизи	
АДАПТИВНОЕ РАЗВИТИЕ ЭНЕРГЕТИЧЕСКИХ ПРЕДПРИЯТИЙ КАК ФАКТОР КАЧЕСТВЕННОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО РОСТА УЗБЕКИСТАНА В УСЛОВИЯХ ЭНЕРГОПЕРЕХОДА.....	110
Аллаева Гульчехра Жалгасовна	

ОЦЕНКА ВЛИЯНИЯ ИНСТРУМЕНТОВ ГОСУДАРСТВЕННОГО УПРАВЛЕНИЯ НА ПОВЕДЕНИЕ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЕЙ	121
Икрамова Нодира Бурхон кизи	
XONDIZA KONI POLIMETALL RUDALARINING MINERALOGIK VA TEXNOLOGIK XUSUSIYATLARINI TADQIQ ETISH.....	128
Abdisoatov Sardor, Axmatov Sobir, Eshnazarov Mustafo	
MALAKALI MUTAXASSISLAR TAYYORLASHDA TA'LIM-INNOVATSION RIVOJLANISHNING MOHIYATI VA UNING NAZARIY ASOSLARI	133
Temirova Shalola Erkinovna	
BENZIN TARKIBIDAGI KISLOROD MIQDORINI ANIQLASH: TAHLIL USULLARI VA ULARNING AMALIY AHAMIYATI	138
To'xtayev Nozim Nazir o'g'li	
EKSTRAKSIYA JARAYONI PARAMETRLARINING ERITUVCHILARNING EKSTRAKSION QOBILIYATIGA BOG'LIQLIGI	142
G'aybullayev Saidjon Abdusalimovich	
THE ROLE OF CHATBOTS IN EDUCATION AND THEIR APPLICATION	150
Hamroyev Bobirjon Bahritdinovich	
KICHIK BIZNES VA UNING MILLIY IQTISODIYOTNI BARQAROR RIVOJLANISHIDAGI O'RNI.....	156
Xolmirzayev Abdulxamid Xapizovich	
KO'P QATLAMLI SFERIK QOBIQNING QOVUSHQOQ-ELASTIK MUHITDAGI XOS (ERKIN) TEBRANISHLARI	161
Jalolov Farruh Baxshulloyevich	
QAYTA TIKLANUVCHI ENERGIYA MANBALARINI ELEKTR ENERGETIKA TIZIMIGA INTEGRATSIYALASH VA ELEKTR TA'MINOTI BARQARORLIGINI OSHIRISH	168
Jafarov Sobir Talab o'g'li	
SENTINEL-1 PSINSAR TEXNOLOGIYASI ASOSIDA QALMOQQIR OCHIQ KARYERI BORTLARINING DEFORMATSIYASINI SUN'IY YO'LDOSH ORQALI MONITORING QILISH	173
Usmonov Firdavs Ro'zimurod o'g'li	
O'ZBEKISTONDA DAVLAT XARIDLARINI TASHKIL ETISHNING AMALDAGI MEXANIZMI VA UNI TAKOMILLASHTIRISH YO'NALISHLARI	181
Kurbonbekov Sardorbek Ravshanovich	
АНАЛИЗ ДИНАМИКИ, СТРУКТУРЫ И ТЕНДЕНЦИЙ РАЗВИТИЯ КРЕДИТНОГО ПОРТФЕЛЯ КОММЕРЧЕСКИХ БАНКОВ УЗБЕКИСТАНА.....	190
Умаров Улугбек Унарович	
O'ZBEKISTON HUDUDLARIDA IJTIMOY FAROVONLIK VA YASHASH SHAROITLARINI BAHOLASHNING KOMPLEKS YONDASHUVI	197
Jamolov Mirzabek Mirjalil o'g'li	
RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA KICHIK BIZNES VA XUSUSIY TADBIRKORLIKNI RIVOJLANTIRISHNING USTUVOR YO'NALISHLARI	202
Shokirov Shoxruxmirzo Baxtiyorjon o'g'li	
O'ZBEKISTONDA AKSIZ SOLIG'I STAVKALARINING BIR XILDA OSHIRILISHINING FISKAL, ISTE'MOL VA TAQSIMLANISHGA TA'SIRI.....	208
Musurmonov Sherzod Yusupovich	
DEVELOPING A CONCEPTUAL MODEL OF A MARKETING MECHANISM FOR ATTRACTING APPLICANTS	217
Umarov Shuhrat Bahodir o'g'li	
ELEKTRON SAVDO XIZMATLARINING SOTSIAL-IQTISODIY MAZMUNI VA IQTISODIYOTDA TUTGAN O'RNI	230
Ulugmurodov Farxod Faxriddinovich	

ELEKTRON SAVDO XIZMATLARINING SOTSIAL-IQTISODIY MAZMUNI VA IQTISODIYOTDA TUTGAN O'RNINI

Ulugmurodov Farxod Faxriddinovich

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti

“Raqamli iqtisodiyot” kafedrası katta o'qituvchisi,
mustaqil izlanuvchi

ORCID: 0009-0000-6613-8676

E-mail: farkhod1808@gmail.com

Annotatsiya. Maqolada elektron savdo xizmatlarining ijtimoiy-iqtisodiy mazmuni va iqtisodiyotdagi o'rni tadqiq etilgan. Elektron savdo axborot almashinuvi, buyurtma, hisob-kitob va xizmat ko'rsatish jarayonlarini birlashtiruvchi iqtisodiy faoliyat shakli sifatida baholangan. Uning tranzaksiya xarajatlarini kamaytirish, bozor imkoniyatlarini kengaytirish, tadbirkorlik faolligi, bandlik va iste'molchi farovonligiga ta'siri yoritilgan. Shuningdek, raqamli platformalarga bog'liqlik, raqamli tafovut va ma'lumotlardan foydalanish bilan bog'liq cheklovlar ko'rib chiqilgan. Elektron savdo xizmatlarini iqtisodiy samaradorlik va ijtimoiy manfaatlar uyg'unligi asosida rivojlantirish bo'yicha takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: elektron savdo, elektron tijorat, xizmatlar bozori, tranzaksiya xarajatlari, raqamli platforma, tadbirkorlik, bandlik, iqtisodiy inklyuzivlik.

Abstract. This article examines the socio-economic nature of e-commerce services and their role in the economy. E-commerce is considered a form of economic activity that integrates information exchange, ordering, payment, and service delivery processes. The article highlights its impact on reducing transaction costs, expanding market opportunities, promoting entrepreneurial activity, employment, and consumer welfare. It also examines issues related to dependence on digital platforms, the digital divide, and constraints associated with the use of data. Proposals are developed for advancing e-commerce services based on a balance between economic efficiency and social interests.

Keywords: e-commerce, electronic commerce, services market, transaction costs, digital platform, entrepreneurship, employment, economic inclusion.

Аннотация. В статье исследуются социально-экономическая сущность услуг электронной торговли и их роль в экономике. Электронная торговля рассматривается как форма экономической деятельности, объединяющая процессы обмена информацией, оформления заказов, расчётов и предоставления услуг. Освещается её влияние на снижение транзакционных издержек, расширение рыночных возможностей, предпринимательскую активность, занятость и благосостояние потребителей. Также рассмотрены вопросы, связанные с зависимостью от цифровых платформ, цифровым неравенством и ограничениями в использовании данных. Разработаны предложения по развитию услуг электронной торговли на основе сочетания экономической эффективности и социальных интересов.

Ключевые слова: электронная торговля, электронная коммерция, рынок услуг, транзакционные издержки, цифровая платформа, предпринимательство, занятость, экономическая инклюзивность.

KIRISH

Raqamli texnologiyalarning iqtisodiy faoliyatga keng kirib borishi savdo xizmatlarini tashkil etish shakllarini tubdan o'zgartirmoqda. An'anaviy savdoda mahsulotni tanlash, sotuvchi bilan muloqot qilish, to'lovni amalga oshirish va xaridni rasmiylashtirish ko'proq muayyan savdo joyida bajarilgan bo'lsa, elektron savdo ushbu jarayonlarning katta qismini masofadan amalga oshirish imkonini bermogda. Natijada savdo xizmatining mazmuni faqat mahsulotni xaridorga yetkazish bilan cheklanmay, zarur ma'lumotni taqdim etish, talab va taklifni o'zaro bog'lash, buyurtmani boshqarish, hisob-kitobni tashkil etish hamda xariddan keyingi xizmatlarni ham qamrab olmoqda.

Elektron savdoning jadal rivojlanishi uning iqtisodiyotdagi o'rnini yangicha baholash zaruratini yuzaga keltirmoqda. Chunki ushbu faoliyat turi sotuvchi va xaridor o'rtasidagi masofani qisqartirish bilan bir qatorda bozorga kirish shartlari, raqobat muhiti, tadbirkorlik imkoniyatlari, mehnat faoliyati shakllari va iste'molchilarning xarid qilish odatlariga ham ta'sir ko'rsatadi. Ayniqsa, kichik tadbirkorlik subyektlari uchun yangi xaridorlarga

chiqish imkoniyatining kengayishi, iste'molchilar uchun esa mahsulotlar va takliflarni tezroq solishtirish imkoniyati elektron savdoning iqtisodiy ahamiyatini oshirmoqda.

Mazkur jarayonning ijtimoiy tomoni ham alohida e'tiborni talab qiladi. Elektron savdo hududiy masofaning ayrim cheklovlarini kamaytirishi, iqtisodiy faollikda ishtirok etish imkoniyatlarini kengaytirishi va yangi mehnat yo'nalishlarini shakllantirishi mumkin. Biroq raqamli vositalardan foydalanish ko'nikmalaridagi farqlar, axborotdan foydalanish imkoniyatlarining turlicha bo'lishi, raqamli savdo maydonchalariga yuqori darajadagi bog'liqlik hamda shaxsiy va tijorat ma'lumotlaridan foydalanish bilan bog'liq masalalar uning ijobiy natijalaridan turli qatlamlarning foydalanish darajasida farqlarni yuzaga keltirishi mumkin. Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti tadqiqotlarida ham raqamlashtirish kichik biznes uchun yangi bozor imkoniyatlarini yaratishi bilan birga, raqamli ko'nikmalar va texnologik imkoniyatlardagi tafovutlar iqtisodiy manfaatlarining notekis taqsimlanishiga sabab bo'lishi mumkinligi qayd etiladi.

Shu sababli elektron savdo xizmatlarini faqat internet orqali mahsulot sotish vositasi sifatida baholash yetarli emas. Uning mazmunini iqtisodiy muomala xarajatlarini kamaytirish, bozor ishtirokchilarini o'zaro bog'lash, tadbirkorlik faolligini rag'batlantirish, iste'molchi manfaatlarini kengaytirish hamda iqtisodiy imkoniyatlardan foydalanish darajasiga ta'sir etuvchi xizmatlar tizimi sifatida o'rganish zarur. Tadqiqotning maqsadi elektron savdo xizmatlarining ijtimoiy-iqtisodiy mazmunini ochib berish, uning iqtisodiyotdagi asosiy vazifalarini tizimlashtirish hamda iqtisodiy samaradorlik bilan jamiyat manfaatlari o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni ilmiy jihatdan asoslashdan iborat.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Elektron savdo xizmatlari ilmiy adabiyotlarda muomala xarajatlarini kamaytirish, bozor qamrovini kengaytirish, axborot almashinuvini tezlashtirish va tadbirkorlik imkoniyatlarini oshirish bilan izohlanadi. Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti raqamli savdo maydonchalari kichik va o'rta biznesning yangi xaridorlar hamda bozorlarga chiqishini yengillashtirishini qayd etadi. Shu bilan birga, vositachilik haqi, ma'lumotlardan foydalanish tartibi va raqamli savdo maydonchasi bilan hamkorlik shartlari tadbirkor faoliyatiga ta'sir etuvchi qo'shimcha iqtisodiy omillar sifatida namoyon bo'lishi mumkin.

Birlashgan Millatlar Tashkilotining Savdo va taraqqiyot bo'yicha konferensiyasi elektron savdo rivojini iqtisodiy samaradorlik bilan bir qatorda ijtimoiy tenglik va raqamli imkoniyatlardan foydalanish darajasi bilan ham baholash lozimligini ta'kidlaydi. Raqamli vositalardan foydalanish imkoniyatlaridagi farqlar elektron savdodan olinadigan manfaatlarining barcha qatlamlar o'rtasida bir xil taqsimlanmasligiga olib kelishi mumkin.

Mahalliy tadqiqotlarda A. Sodiqov elektron tijoratning raqamli iqtisodiyotdagi o'rnini, L. Maxmudov esa uning rivojlanishiga ta'sir etuvchi iqtisodiy, ijtimoiy va texnologik omillarni o'rgangan. Ushbu tadqiqotlar elektron savdoning alohida jihatlarini yoritadi, biroq uning muomala xarajatlari, tadbirkorlik, raqobat, bandlik va iste'molchi manfaatlariga birgalikdagi ta'siri yetarli darajada tizimlashtirilmagan.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqotda tizimli tahlil, qiyosiy yondashuv, ilmiy umumlashtirish va mantiqiy tahlil usullaridan foydalanildi. Elektron savdo xizmatlarining iqtisodiy va ijtimoiy mazmuni mahalliy hamda xorijiy ilmiy manbalarni o'rganish asosida tahlil qilindi. Shuningdek, raqamli savdo rivojiga oid xalqaro tashkilotlar materiallari o'rganilib, elektron savdoning muomala xarajatlari, tadbirkorlik imkoniyatlari, bandlik, iste'molchi manfaatlari va iqtisodiy faollikka ta'sir etuvchi jihatlari umumlashtirildi. Olingan natijalar elektron savdo xizmatlarining iqtisodiyotdagi o'rnini ijtimoiy va iqtisodiy omillarning o'zaro bog'liqligi asosida baholashga xizmat qildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Elektron savdo xizmatlarining iqtisodiy mazmuni, avvalo, bozor ishtirokchilari o'rtasidagi bitimni tashkil etishga sarflanadigan resurslardan foydalanish samaradorligida namoyon bo'ladi. Xaridor uchun mahsulotni izlash, sotuvchilar taklifini taqqoslash va buyurtma berish jarayonining soddalashtirishi vaqt xarajatini kamaytiradi. Sotuvchi uchun esa elektron muhit xaridor bilan aloqa o'rnatish, taklifni namoyish etish va buyurtmalarni qayta ishlashning yangi shaklini yaratadi.

Shu jihatdan elektron savdoning asosiy iqtisodiy vazifalaridan biri muomala jarayonlari samaradorligini oshirish bilan izohlanadi. Elektron savdo axborotni izlash va yetkazish, sotuvchi bilan xaridorni o'zaro bog'lash, buyurtma va to'lov jarayonlarini tashkil etish hamda takrorlanuvchi amallarni soddalashtirish imkonini beradi. Natijada tadbirkor va iste'molchi uchun savdo jarayoniga sarflanadigan vaqt hamda ayrim muomala xarajatlari qisqaradi. Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti (IHTT) tadqiqotlarida ham raqamli savdo maydonchalari

kichik korxonalarning mahsulot haqida ma'lumot tarqatish, xaridorlarni topish, to'lovlarni amalga oshirish va mahsulotni yetkazib berish bilan bog'liq ayrim xarajatlarini kamaytirishga xizmat qilishi qayd etilgan.

Elektron savdo xizmatlarining asosiy ijtimoiy-iqtisodiy mazmunini quyidagicha tizimlashtirish mumkin.

1-jadval

Elektron savdo xizmatlarining ijtimoiy-iqtisodiy funksiyalari¹

№	Funksional yo'nalish	Iqtisodiy mazmuni	Sotsial natijasi
1.	Tranzaksion	Axborot izlash va bitimni tashkil etish jarayonini soddalashtiradi	Xaridor va sotuvchining vaqt xarajatini kamaytiradi
2.	Bozorni muvofiqlashtirish	Talab va taklifni raqamli muhitda bog'laydi	Tovar va xizmatlardan foydalanish imkoniyatini kengaytiradi
3.	Axborot	Narx, sifat va takliflar haqidagi ma'lumotni tezkor taqdim etadi	Iste'molchi tanlovining asoslanganligini oshiradi
4.	Tadbirkorlik	Savdo faoliyatiga kirish uchun yangi kanal yaratadi	Iqtisodiy faollik doirasini kengaytiradi
5.	Raqobat	Bir bozorda ko'proq sotuvchi va taklifni uchrashtiradi	Xaridor manfaatlariga mos taklif shakllanishini rag'batlantiradi
6.	Bandlik	Platforma bilan bog'liq yangi xizmatlarga talab yaratadi	Mehnat faoliyatining yangi shakllarini yuzaga keltiradi
7.	Inklyuzivlik	Hududiy cheklovlarning ayrimlarini yumshatadi	Bozor imkoniyatlaridan foydalanish doirasini kengaytiradi

Jadval ma'lumotlaridan ko'rinadiki, elektron savdo xizmatlarining iqtisodiy va ijtimoiy mazmuni bir nechta o'zaro bog'liq yo'nalishlarda namoyon bo'ladi. Uning ta'siri sotuvchi va iste'molchi o'rtasidagi savdo munosabatlarini yengillashtirish bilan cheklanmay, bozorga kirish imkoniyatlari, axborot almashinuvi, tadbirkorlik faolligi hamda bandlik shakllariga ham ta'sir ko'rsatadi.

Elektron savdoning muhim iqtisodiy jihatlaridan biri bozorning hududiy chegaralarini kengaytirishidir. An'anaviy savdoda korxonaning xaridorlar doirasi ko'p jihatdan uning joylashgan hududi va savdo nuqtasiga bog'liq bo'lsa, elektron savdoda mahsulot va xizmatlarni boshqa hududlardagi iste'molchilarga ham taklif etish imkoniyati yuzaga keladi. Bu, ayniqsa, kichik tadbirkorlik subyektlari uchun yangi bozorlarga chiqish imkoniyatini kengaytiradi.

Raqamli savdo maydonchalari kichik korxonalarga alohida murakkab texnik tizim yaratmasdan mahsulotlarini namoyish etish, xaridorlar bilan aloqa o'rnatish va buyurtmalarni qabul qilish imkonini beradi. Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti (IHTT) tadqiqotlarida ham raqamli vositalardan foydalanish kichik korxonalarning yangi xaridorlar va bozorlarga chiqishini yengillashtirishi qayd etiladi. Shu bilan birga, savdo maydonchasi tomonidan belgilanadigan xizmat haqi, mahsulotlarni namoyish etish tartibi va xaridorlar bilan ishlash qoidalari tadbirkorning ushbu maydoncha bilan iqtisodiy aloqalarning kuchayishiga olib kelishi mumkin. Shuning uchun elektron savdoning samarasi faqat bozorga kirish imkoniyatining kengayishi bilan emas, balki sotuvchi va raqamli savdo maydonchasi o'rtasidagi manfaatlarining qanchalik muvozanatlanganligi bilan ham belgilanadi.

Elektron savdoning yana bir muhim jihati axborot nomutanosibligini kamaytirish imkoniyatidir. Elektron muhitda iste'molchi turli sotuvchilarning narxlarini, mahsulot xususiyatlari va xarid shartlarini o'zaro solishtirishi mumkin. Bu xarid to'g'risida asoslangan qaror qabul qilish imkoniyatini kengaytiradi. Sotuvchi uchun esa xaridorlarning talabi va mahsulotga bo'lgan munosabati haqidagi ma'lumotlar kelgusidagi savdo qarorlarini shakllantirishda muhim manba bo'lib xizmat qiladi.

Axborot hajmining ortishi bilan birga, uning aniqligi va ishonchligini ta'minlash masalasi ham muhim ahamiyat kasb etadi. Mahsulot haqidagi ma'lumotlarning aniqligi, baholarning xolisligi va reklama mazmunining ochiqqligi iste'molchining asoslangan tanlovini qo'llab-quvvatlashga xizmat qiladi. Shu sababli elektron savdoda ma'lumotlarning aniqligi, sotuvchi haqidagi ishonchli ma'lumotlar hamda xaridor manfaatlarini himoya qilish mexanizmlari alohida ahamiyat kasb etadi.

Elektron savdoning ijtimoiy ahamiyati iste'molchilar uchun xarid qilish imkoniyatlarining kengayishida ham namoyon bo'ladi. Masofadan xarid qilish ayrim hollarda vaqt va yo'l xarajatlarini kamaytirib, iste'molchiga kengroq mahsulot tanlovidan foydalanish imkonini beradi. Ayniqsa, savdo xizmatlaridan foydalanish imkoniyati nisbatan cheklangan hududlarda elektron savdo aholining bozorga kirishini yengillashtiruvchi vosita bo'lishi mumkin.

1 Manba: ilmiy adabiyotlarni umimlashtirish asosida muallif tomonidan ishlab chiqilgan.

Biroq elektron savdoning ushbu imkoniyatlaridan foydalanish darajasi aholining barcha qatlamlarida bir xil emas. Internetdan foydalanish imkoniyati, raqamli savodxonlik, tegishli qurilmalarning mavjudligi va elektron to'lov vositalaridan foydalanish ko'nikmalaridagi farqlar ayrim iste'molchilar va tadbirkorlarning raqamli bozordagi ishtirok darajasiga ta'sir ko'rsatishi mumkin. Birlashgan Millatlar Tashkilotining Savdo va taraqqiyot bo'yicha konferensiyasi ham raqamli iqtisodiyotdan olinadigan manfaatlarning bir tekis taqsimlanmasligi mavjud iqtisodiy va ijtimoiy tafovutlarning saqlanib qolishiga ta'sir qilishi mumkin.

Elektron savdo rivojlanishi mehnat munosabatlariga ham ta'sir ko'rsatadi. Raqamli savdo kengayishi bilan mijozlarga masofadan xizmat ko'rsatish, mahsulotlarni raqamli muhitda taqdim etish, ma'lumotlarni qayta ishlash, dasturiy vositalardan foydalanish va buyurtmalarni boshqarish kabi yangi mehnat vazifalariga ehtiyoj ortadi. Bu esa xodimlardan yangi kasbiy bilim va raqamli ko'nikmalarni talab qiladi.

Shu bilan birga, raqamli savdo bilan bog'liq yangi bandlik shakllarini faqat ish o'rinlarining ko'payishi bilan baholash yetarli emas. Bunday faoliyatda daromadning barqarorligi, mehnat sharoiti, ish vaqtining tartibga solinishi hamda ijtimoiy himoya masalalari ham muhim ahamiyat kasb etadi. Shu sababli elektron savdoning bandlikka ta'siri yaratilayotgan ish imkoniyatlarining soni bilan bir qatorda ularning sifati va barqarorligi asosida ham baholanishi lozim.

Umuman, elektron savdo xizmatlarining ijobiy natijalari va yuzaga kelishi mumkin bo'lgan cheklovlarini bir-biridan ajratib emas, balki o'zaro bog'liq holda tahlil qilish maqsadga muvofiq. Chunki uning iqtisodiyotdagi samarasi yangi savdo imkoniyatlarini yaratish bilangina emas, balki ushbu imkoniyatlardan tadbirkorlar va iste'molchilar qay darajada teng va samarali foydalana olayotgani bilan ham belgilanadi.

2-jadval

Elektron savdo xizmatlarining asosiy iqtisodiy va ijtimoiy imkoniyatlari hamda ehtimoliy cheklovlari²

Imkoniyatlar	Ehtimoliy cheklovlar
Yangi bozorlarga chiqish imkoniyatining kengayishi	Yirik raqamli savdo maydonchalariga iqtisodiy bog'liqlikning kuchayishi
Mahsulot va narxlar haqida axborot olishning tezlashishi	Ma'lumotlarning sifati va ishonchligi bilan bog'liq muammolar
Iste'molchi tanlov imkoniyatining kengayishi	Ortiqcha yoki chalg'ituvchi axborotning xarid qaroriga ta'siri
Savdo faoliyatini tashkil etish bilan bog'liq ayrim xarajatlarning kamayishi	Savdo maydonchasi xizmat haqi va reklama xarajatlarning yuzaga kelishi
Yangi mehnat va daromad olish imkoniyatlarining shakllanishi	Mehnat sharoiti va ijtimoiy himoya kafolatlarining yetarlicha aniqlanmaganligi
Hududiy bozorlar o'rtasidagi masofaviy cheklovlarning kamayishi	Raqamli imkoniyatlardan foydalanish darajasidagi tafovutning saqlanib qolishi
Ma'lumotlar asosida boshqaruv qarorlarini qabul qilish imkoniyatining kengayishi	Shaxsiy va tijorat ma'lumotlaridan foydalanish bilan bog'liq xavflar

Elektron savdo xizmatlarining iqtisodiyotdagi o'rnini bir necha darajada baholash mumkin. Birinchi darajada u sotuvchi va xaridor o'rtasidagi savdo jarayonini soddalashtirib, axborot izlash, buyurtma berish va hisob-kitob bilan bog'liq muomala xarajatlarni kamaytiradi. Ikkinchi darajada tadbirkorlik faolligi, raqobat muhiti, bandlik va iste'molchilarning xarid qilish imkoniyatlariga ta'sir ko'rsatadi. Uchinchi darajada esa raqamli savdo maydonchalari, moliyaviy xizmatlar, axborot tizimlari va boshqa xizmat tarmoqlari o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni kuchaytiradi.

Shu bois elektron savdo xizmatlarining iqtisodiyotdagi ahamiyatini faqat savdo hajmi bilan baholash yetarli emas. Uning iqtisodiy qiymati bozor ishtirokchilari o'rtasidagi aloqalarni tezlashtirish, savdo jarayonlarini soddalashtirish va iqtisodiy faoliyat imkoniyatlarini kengaytirishida namoyon bo'ladi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Tadqiqot natijalari elektron savdo xizmatlari mahsulotni masofadan sotish vositasidan ko'ra kengroq iqtisodiy mazmunga ega ekanini ko'rsatdi. U sotuvchi va xaridor o'rtasidagi axborot almashinuvini tezlashtiradi, talab va taklifni o'zaro bog'laydi, ayrim muomala xarajatlarni kamaytiradi hamda tadbirkorlarning yangi bozorlarga chiqish imkoniyatlarini kengaytiradi. Shu bilan birga, elektron savdo iste'molchilarga mahsulot va xizmatlarni tanlash, taqqoslash hamda masofadan xarid qilish uchun qo'shimcha imkoniyat yaratadi.

2 Manba: ilmiy adabiyotlarni umumlashtirish asosida muallif tomonidan tuzilgan.

Elektron savdoning ijtimoiy ahamiyati tadbirkorlik va mehnat faoliyatining yangi shakllari yuzaga kelishi, iqtisodiy faollikda ishtirok etish imkoniyatlarining kengayishi hamda ayrim hududiy cheklovlarning kamayishida namoyon bo'ladi. Biroq raqamli savdo maydonchalariga yuqori darajadagi bog'liqlik, raqamli savodxonlik darajasidagi farqlar, axborotning ishonchliligi va yangi bandlik shakllarida ijtimoiy himoya masalalari ham e'tibordan chetda qolmasligi lozim.

Tadqiqot natijalaridan kelib chiqib, quyidagi takliflarni ilgari surish mumkin:

Elektron savdo samaradorligini kengroq mezonlar asosida baholash. Savdo aylanmasi bilan bir qatorda muomala xarajatlarining kamayishi, yangi bozorlarga chiqish imkoniyati, raqobat muhiti, iste'molchilar uchun yaratilgan qulaylik va bandlik sifati ham hisobga olinishi lozim.

Raqamli savdo maydonchalari va tadbirkorlar o'rtasidagi munosabatlarning shaffofligini oshirish. Xizmat haqi, savdo qoidalari, mahsulotlarni namoyish etish tartibi va ma'lumotlardan foydalanish shartlari tadbirkor uchun aniq va tushunarli bo'lishi zarur.

Elektron savdodan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish. Aholi va tadbirkorlarning raqamli ko'nikmalarini rivojlantirish, elektron to'lov vositalaridan foydalanishni yengillashtirish hamda hududlar o'rtasidagi raqamli imkoniyatlar farqini kamaytirishga e'tibor qaratish lozim.

Elektron savdo bilan bog'liq yangi mehnat shakllarining barqarorligini ta'minlash. Bunday faoliyatda daromad barqarorligi, mehnat sharoiti, kasbiy bilim va ko'nikmalarni rivojlantirish hamda ijtimoiy himoya masalalarini hisobga olish maqsadga muvofiq.

Umuman olganda, elektron savdo xizmatlarining iqtisodiyotdagi o'rni savdo hajmining o'sishi bilangina belgilanmaydi. Uning ahamiyati bozor ishtirokchilari o'rtasidagi aloqalarni soddalashtirish, tadbirkorlik imkoniyatlarini kengaytirish, iste'molchi manfaatlarini oshirish va yangi iqtisodiy faoliyat shakllarini rivojlantirish orqali namoyon bo'ladi. Shu sababli elektron savdoni rivojlantirishda iqtisodiy samaradorlik bilan ijtimoiy manfaatlar o'rtasidagi muvozanatni ta'minlash muhim hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Maxmudov, L. Xizmat ko'rsatish sohasida elektron tijoratni rivojlantirishga ta'sir etuvchi omillar tahlili / L. Maxmudov // Green Economy and Development. – 2025. – Vol. 3, No. 6. – DOI: 10.5281/zenodo.15752811. – URL: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15752811> (murojaat sanasi: 16.09.2026).
2. OECD. The Digital Transformation of SMEs. – Paris : OECD Publishing, 2021. – (OECD Studies on SMEs and Entrepreneurship). – DOI: 10.1787/bdb9256a-en. – URL: <https://doi.org/10.1787/bdb9256a-en> (murojaat sanasi: 16.09.2026).
3. Rizayeva, N. Kichik biznes rivojlanishida raqamli platformalar – elektron tijorat saytlari, marketpleyslar va mobil ilovalarning o'rni / N. Rizayeva // Green Economy and Development. – 2026. – Vol. 4, No. 6. – DOI: 10.5281/zenodo.20750077. – URL: <https://doi.org/10.5281/zenodo.20750077> (murojaat sanasi: 16.09.2026).
4. Sodiqov, A. Raqamli iqtisodiyotda elektron tijorat bozorining ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyati bo'yicha adabiyotlar tahlili / A. Sodiqov // Green Economy and Development. – 2025. – Vol. 3, No. 2. – DOI: 10.5281/zenodo.14871181. – URL: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14871181> (murojaat sanasi: 16.09.2026).
5. UN Trade and Development. Digital Economy Report 2024: Shaping an Environmentally Sustainable and Inclusive Digital Future. – Geneva : United Nations, 2024. – URL: <https://unctad.org/publication/digital-economy-report-2024> (murojaat sanasi: 16.09.2026).
6. World Bank. E-GATE: Elevating Global Access Through E-commerce in Central Asia [Elektron resurs]. – 2024. – URL: <https://www.worldbank.org/en/brief/2024/07/01/e-gate> (murojaat sanasi: 16.09.2026).

muhandislik **& iqtisodiyot**

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir Alibekov

Sahifalovchi va dizayner: Abdurahmon Qurbonov

2026. № 9

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali 26.06.2023-yildan
O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi
Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan
№S-5669245 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: №095310.

**Manzilimiz: Toshkent shahri Yunusobod
tumani 15-mavze 19-uy**

+998 93 718 40 07

<https://muhandislik-iqtisodiyot.uz/index.php/journal>

t.me/yait_2100